

บทที่ 2

ประเภทของชาดก

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ลัทธนักหรืออธิบายประเภทของชาดกในทุกสถานะได้
2. เพื่อให้เข้าใจหัวเรื่องอธิบายความหมาย ความสำคัญและลักษณะของนิยมชาดกได้
3. เพื่อให้เข้าใจการอธิบายชาดกในลักษณะต่อไปนี้
  - 3.1 ความหมาย ประวัติความเป็นมาและโครงสร้างของอรรถกถาชาดก
  - 3.2 ความแตกต่างระหว่างชาดกในพระไตรปิฎกกับอรรถกถาชาดก
4. เพื่อให้เข้าใจหัวเรื่องอธิบายความหมาย สกุลและคุณภารของภูมิคุณชาดกได้
5. เพื่อสอนเรื่องข้อสงสัยหรืออธิบายปัญญาสชาดกในลักษณะต่อไปนี้
  - 5.1 ความหมาย ประวัติความเป็นมาและโครงสร้างของปัญญาสชาดก
  - 5.2 ความแตกต่างระหว่างนิยมนิยมชาดกกับปัญญาสชาดก
6. เพื่อสามารถอภิปราย ชี้แจง หรืออธิบายความหมาย ประวัติความเป็นมา โครงสร้างของชาดกมาตรา และความแตกต่างระหว่างชาดกมาตราที่นิยมชาดก

ประเภทของชาดก

ชาดกในพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. นิباتชาดก (ชาดกในพระไตรปิฎก อรหणกถาชาดกและภีกชาดก)
2. บัญญาสชาดก (ชาดกนอกนิبات)
3. ชาดกมาตรา ของ มหายาน

ขออธิบายแต่ละประเภท ดังนี้

1. นิباتชาดก

1.1 ความหมายและความสำคัญของนิباتชาดก

นิباتชาดก คือชาดกในนิبات หมายความว่าชาดกในพระไตรปิฎก ในส่วนพระสูตรตันตบัญญัติ เล่มที่ 27 และ 28 นิباتชาดกมี 547 เรื่อง ส่วนมากแต่เป็นคากาลั wen ๆ เป็นร้อยแก้วกัมมี ที่เรียกว่า “นิباتชาดก เพราะจัดเป็นหมวดหมู่ตามจำนวนคากา คำว่า “นิبات” แปลว่าหมวด หมู่ หรือ รวม คำนิباتนี้ใช้นำหน้าหรือต่อท้ายชื่อคัมภีร์ในพุทธศาสนา เช่น สูตรนิبات เอกนิبات นิباتชาดก เป็นต้น ที่ว่าจัดเป็นหมวดหมู่ตามคากา เช่น ชาดกมี 1 คากาเรียกว่า เอกนิبات ชาดกมี 2 คากา เรียกว่า ทุกนิبات เป็นต้น นิباتชาดกแบ่งออกเป็น 22 นิبات แต่ละนิباتมีจำนวนคากาและชาดก ดังนี้

1. เอกนิباتชาดก คือ ชาดกมี 1 คากา มี 150 ชาดก
2. ทุกนิباتชาดก คือ ชาดกมี 2 คากา มี 100 ชาดก
3. ติกนิباتชาดก คือ ชาดกมี 3 คากา มี 50 ชาดก
4. จตุกนิباتชาดกคือชาดกมี 4 คากา มี 50 ชาดก
5. บัญจนิباتชาดกคือชาดกมี 5 คากา มี 25 ชาดก
6. ฉักกนิباتชาดกคือชาดกมี 6 คากา มี 20 ชาดก
7. สัตตกนิباتชาดกคือชาดกมี 7 คากา มี 21 ชาดก
  - a. อัปปุรุกนิباتชาดกคือชาดกมี 8 คากา มี 10 ชาดก
9. นาวนิباتชาดกคือชาดกมี 9 คากา มี 12 ชาดก
10. ทศกนิباتชาดกคือชาดกมี 10 คากา มี 16 ชาดก

11. เอกกาทสนิบาลชาดกคือชาดกมี 11 คากา มี 9 ชาดก
12. ทวากาทสนิบาลชาดกคือชาดกมี 12 คากา มี 10 ชาดก
13. เตเรสนิบาลชาดกคือชาดกมี 13 คากา มี 10 ชาดก
14. ปกิณเณกนิบาลชาดกคือชาดกที่มีคากากระจัดภราษย มี 14 คากาบ้าง
  15. คากาบ้าง 22 คากาบ้าง มีอย่างละหนึ่งชาดก มี 13 ชาดก
15. วีสตินิบาลชาดกคือชาดกมี 20 คากา มี 14 ชาดก
16. ติงสตินิบาลชาดกคือชาดกมี 30 คากา มี 10 ชาดก
17. จัตตาพีสสนิบาลชาดกคือชาดกมี 40 คากา มี 5 ชาดก
18. บัญญาสนิบาลชาดกคือชาดกมี 50 คากา มี 3 ชาดก
19. สกุณินิบาลชาดกคือชาดกมี 60 คากา มี 2 ชาดก
20. ผัตตตินิบาลชาดกคือชาดกมี 70 คากา มี 2 ชาดก
21. อสตินิบาลชาดกคือชาดกมี 80 คากา มี 2 ชาดก
22. มหาสนิบาลชาดกคือชาดกที่มีคากามากคือมีคากาเกิน 80 คากาขึ้นไป

มี 10 ชาดก เรียกว่า หศชาดก (พระเจ้า 10 ชาด) ได้แก่

1. เตเมียชาดก (พระเตเมีย)
2. มหาชนกชาดก (พระชนก)
3. สุวรรณสามชาดก (พระสุวรรณสาม)
4. เมมิราชชาดก (พระเมมิราช)
5. มหาเศชชาดก (พระมหาเศช)
6. ภูริทตชาดก (พระภูริทต)
7. จันทกุมารชาดก (พระจันทกุมาร)
8. มหา Narathippanupacha (พระมหา Narathippanupacha)
9. วิธุรชาดก (พระวิธุรบัณฑิต)
10. มหาเวสสันดรชาดก (พระเวสสันดร)

เพื่อจำชื่อพระเจ้า 10 ชาดให่ง่ายให้จำอักษรย่อตัวหน้าคือ เต.ชน.สุ.เม.ภู.จ.นา.

ว.เ.ว.

1.2. ลักษณะนิบทชาดก

เนื่องจากนิบทชาดกแต่เป็นคณาคือคำอันที่ ชาดกแต่ละเรื่อง จึงมีคานานักน้อยต่างกัน เมื่อศึกษาเนื้อหาจากคณาในนิบทชาดกแล้ว พอจะกำหนดลักษณะนิบทชาดกได้ดังนี้

1. นิบทชาดกที่มีคณาเป็นสุภาษิต ไม่มีเนื้อเรื่องกล่าวถึงบุคคลและสัตว์ เช่น คณาในจุลศรีชาดก ดังนี้

อปุปเกน尼 เมราวี ปากภูน วิจกุโณ

สมภูรูเบปิ อตุตาน์ อตุ อกุคิว สนธมโนติ.

แปลว่า คนมีปัญญา เนสิยวนลาด ย่อมตั้งตัวได้ด้วยทุนแม้เล็กน้อย เหมือนคนก่อไฟกองเล็ก ๆ ให้เป็นกองใหญ่ได้¹

2. นิบทชาดกที่มีคณาเป็นสุภาษิตและมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับบุคคลและสัตว์ เช่น คณาในสุวรรณหงษ์ชาดก ดังนี้

ย ลทุช เตน ตุภูพุพ อดิโลโก หิ ป้าปโก

ห์สราช คเหตุวน สุวนุณา ปริหายตติ

แปลว่า บุคคลได้สึ่งได ควรพอใจด้วยสึ่งนั้น เพราะโลกนักมักไม่ดีແน่นางพราหมณ์จับพระยาแหงส์ได้แล้ว ก็เสื่อมจากทองคำ²

3. นิบทชาดกมีคณาเฉพาะเนื้อเรื่อง กล่าวถึงบุคคลและสัตว์ ไม่มีเป็นพุทธศาสนาสุภาษิต เช่น คณาในนันทาชาดก ดังนี้

มญญุ ஸ්වඛුණໂය ຮාසි ໂສ්වඛුණມາລා ຈ ນනුගො

ຍතු ທාໂສ ອම්චාໂຕ ອු ອුලුලානි ຄ්‍රුජ්‍රි

แปลว่า ท้าวชื่อนันทา เป็นบุตรของนางท้าวี ยืนพุดคำหยาบในที่ได เร้าวว่า กองแห่งทองและดอกไม้ มิอยู่ในที่นั้น³

4. นิบทชาดกที่มีคณาเฉพาะการกลับชาติ กล่าวคือในตอนท้ายของชาดกมีบอกว่า ใครในอดีตเป็นพระพุทธเจ้า และใครในอดีตเกิดเป็นคริรในพุทธกาล นิบทชาดกที่บอกการกลับชาติแบ่งออกเป็น 3 ชนิดคือ

¹ อารีย์ สหชาติโกลีย์ วรรณคดีชาดก (นนทบุรี: สถาบันสมงกระหทัย ปักเกรท, 2524), หน้า 7

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 8

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

4.1 ใช้คำว่า อห์ แบลว่า ข้าพเจ้า หมายถึงพระพุทธเจ้า มีทั้งหมด 6 ชาดกคือ มหาปนาทชาดก ในติกนิบาต สุวรรณเกักษากูชาดกในฉักกนิบาต มหาปทุม-ชาดกในทวารสนิบาต ภิสชาดกในปกิณณานิบาต จัททันตชาดกในติงสนิบาต และกุณาลชาดกในอสิตินิบาต เช่น สกุโภ อห์ ตทา อาสิ แบลว่าเป็นท้าวสักกะในชาตินั้น

4.2 ใช้คำว่า โพธิสตุโต แบลว่าพระโพธิสัตว์เป็นครรในชาตินั้น มีปรากฏ 3 ชาดกคือ จตุปัสดนชาดกในทสนิบาต สรวังคชาดกในจตตดาลีสนิบาต และมหาราหกสัปปชาดกในมหานิบาต เช่น สรวังโడ โพธิสตุโต แบลว่า พระโพธิสัตว์เป็นสรวังค ดาบสเป็นต้น

4.3 ใช้คำว่า สมพุทธ แบลว่าพระสมพุทธเจ้าเป็นครรในชาตินั้น มี 1 ชาดก คือ สุชาโภชนชาดกในอสิตินิบาต คือ สมพุทธ อาสิ วาสโว แบลว่าพระสมพุทธเจ้า เป็นท้าววาสวะ (ชื่อหนึ่งของพระอินทร์)

5. นิباتชาดกที่มีคณาไม่กล่าวถึงการกลับชาติ นิباتชาดกประเกทึมีมากถึง 537 ชาดก สันนิษฐานว่าพระพุทธเจ้าทรงนำนิทานเก่าแก่ของอินเดียและที่อื่น ๆ มาตรัสเล่าเรื่อง

นิباتชาดก คือชาดกในพระไตรนิภูมิก (พระสุตตันตบัญญิก) รวมถึงอรรถกถา-ชาดก และภีกษาดก เพาะจะนั้น ของกล่าวถึงอรรถกถาชาดกและภีกษาดก ดังนี้

อรรถกถาชาดก

1. ความหมายและความเป็นมาของอรรถกถาชาดก

คำว่า “อรรถกถา” อ่านว่า อ็ต ตะ กะ ถ้า คือคัมภีร์ที่แก้เนื้อความพระบาลี, คัมภีร์ที่ใช้ความพระไตรนิภูมิก (ส. อรรถกถา ป. อตุถกถา, อภูรูกถา)⁴

อรรถกถาชาดก เป็นคำสันสกฤต บาลีใช้คำว่า ชาตกภูรูกถา หรือ อภูรูกถา ชาดก หมายถึงคัมภีร์ที่พระอรรถกถาจารย์แต่งอธิบายขยายนิباتชาดกให้เข้าใจง่ายและ พิสูตรชั้น โดยนำเอานิทานพื้นบ้านเก่าแก่มาแต่งเป็นร้อยแก้วสมกับคณา (ร้อยกรอง) ในนิباتชาดก

⁴ อรรถกถา “พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525” (กรุงเทพ : 2525), หน้า 881.

ตามประวัติบอกว่า หลังสังคายนาครองที่ 3 พระมหาเถระได้นำเอาระไตรีรูปีภูก และอรรถกถาไปประเทศลังกา เพื่อเผยแพร่พุทธศาสนา ชาวลังกาเลื่อมใสได้ออกน้ำชาและได้แปลพระไตรีรูปีภูกและอรรถกถาเป็นภาษาสิงห์ (ลังกา)⁵

อรรถกถาที่เป็นภาษาสิงห์ (ลังกา) ก่อนที่พระพุทธโมสานาจารย์จะเดินไปแปลเป็นภาษาบาลีก็มีอยู่แล้ว คือมูลอรรถกถา หรือ มหาอรรถกถา อรรถกถาของชาวอุดตรวิหาร มหาบั๊จวี ภรุนท์อรรถกถา อันชอรรถกถา และสังเขปอรรถกถา⁶ มูลอรรถกถา หรือ มหาอรรถก atan⁷ เป็นอรรถกถาแห่งพระสูตรตนตบีภูก อาจจะมีอรรถกถาชาดกอยู่ด้วย

ชาวลังกาเชื่อว่า นิบادชาดกมีเนื้อหาตัวคากเท่านั้น ส่วนอรรถกถาชาดกที่มีนิทานที่เขียนเป็นร้อยแก้วนั้น ได้เขียนเป็นภาษาสิงห์หลักเก่าก่อนและอรรถกถาชาดกนี้พระพุทธโมสานาจารย์ได้แปลเป็นภาษาบาลีในคริสตศตวรรษที่ 15 และต่อมาต้นฉบับที่เป็นภาษาสิงห์ ได้สูญหายไป⁷

ใครเป็นคนแต่งอรรถกถาชาดก เป็นเรื่องที่ถูกถกเถียงกันอยู่ในหมู่นักวิชาวรรณคดีบาลี นักวิชาการทางตะวันตกส่วนมากปฏิเสธว่าอรรถกถาชาดกไม่ใช่พระพุทธโมสานาจารย์แต่ อาจจะเป็นพระภิกษุชาวลังการูปได้รูปหนึ่งซึ่งอาจเป็นพระจุลพุทธโมสานาจารย์ชาวลังกาได้ ผู้แต่งอรรถกถาชาดกต้องอยู่ร่วมสมัยหรือหลังพุทธโมสานาจารย์เล็กน้อย พวกเข้าให้ข้อสังเกตว่า หนังสือที่พระพุทธโมสานาจารย์แต่ง เช่น สมันตป่าสาทิกา กังขาวิตราฯ ฯลฯ มีการกล่าวคำสรรเสริฐท่านปรากฏอยู่ในตอนท้ายเล่มว่า “ปรม—วิสุทธ—สุธรรม—พุทธ—วิริ โย—คุณ—ปติมณฑิเตน . . . . พุทธโมสติ คุรุ—คหิต—นามเรยุเยน กต”⁸ ในตอนท้ายของคัมภีร์อรรถกถาชาดกไม่มีการกล่าวเช่นนั้น แต่คัมภีร์คันถางศร หน้า 59 บอกไว้ว่าอรรถกถาชาดกเป็นผลงานของพระพุทธโมสานาจารย์⁹

จากคัมภีร์มหาวงศ์และทรงคนของรัฐ เดวิดส์ บอกว่า ก่อนที่พระพุทธโมสานาจารย์เดินทางไปลังกา คัมภีร์อรรถกถาที่เป็นภาษาสิงห์และได้แปลเป็นภาษาบาลีไม่มีปรากฏอยู่เลย เชื่อว่าคัมภีร์อรรถกถาชาดกเป็นผลงานของพระภิกษุชาวลังกา¹⁰

⁵ Wilhelm Geiger, *op.cit.*, p. 25.

⁶ G.P. Malalasekera, *The Pali Literature of Ceylon* (Colombo : M.D. Gunaseva & Co., Ltd. 1958), pp. 91—92.

⁷ Ibid., p. 122,

⁸ Ibid., p. 124.

⁹ Ibid., p. 126.

¹⁰ Ibid., p. 126.

คัมภีร์สาสน Evangel กล่าวว่า พระธรรมป่าลังชาความมิพ มีชีวิตอยู่ภายหลังพระพุทธโภมสาจารย์เล็กน้อย เคยเดินทางไปศึกษาที่ลังกา ได้แต่งวรรณคดีน้ำลายเล่มในจำนวนนับคัมภีร์ภูกิจารถากาชาดกอยู่ด้วย แต่ชาวลังกาเชื่อว่าพระธรรมป่าลังเป็นคนแต่งอรรถกถาชาดก ไม่ใช่ภูกิจารถาก¹¹

เร่องผู้แต่งอรรถกถาชาดก ยังไม่ทราบแน่นอนว่าเป็นใคร เพื่อยืนยันเรื่องนี้ จึงขอนำพระบรมราชนิยามเรื่องชาดกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งมีอยู่ตอนหนึ่งว่า “ส่วนชาดกซึ่งได้แปลฉบับนี้มิใช่นำลีเป็นอรรถกถา กล่าวว่าได้เรียงรวมขึ้นในภาคลังกาในราชพุทธเจ้านิพพานได้ 1000 ปีล่วงแล้ว แต่ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดเป็นผู้เรียบเรียง ไม่ได้แก้ไขเพิ่มเติมท้องนิทาน เติมแต่เรื่องปรารภข้างต้นและประชุมชาดกข้างปลาย แต่ได้เรียนเรียงเป็นภาษาสิงหล แต่คำacula เป็นภาษาบาลี แล้วจึงกลับลงเป็นภาษาบาลี”¹²

อย่างไรก็ตาม ชาวพุทธไทยส่วนมากและนักวิชาการบาลีต่างชาติบางคนเชื่อว่า พระพุทธโภมสาจารย์เป็นผู้แต่งคัมภีร์อรรถกถาชาดกในราชปี พ.ศ. 965

2. โครงสร้างของอรรถกถาชาดก

นิทานชาดกทุกเรื่องในคัมภีร์อรรถกถาชาดก ประกอบด้วยโครงสร้างของเรื่องอยู่ 5 ส่วนดังนี้

1. น้อจุนันวัตถุ (The stories of the present) กล่าวถึงเรื่องน้อจุนัน เป็นการปรารภในทำนองว่าพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ไหน ทรงปรารภเรื่องอะไร จึงได้ตรัสชาดกนี้

2. อดีตวัตถุ (The stories of the past) กล่าวถึงเรื่องในอดีตและกล่าวถึงพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี ในตอนนี้จึงมีคำว่า อตีเต (ในอดีตกาล) ภูตปุพุพ (เรื่องเคยมีมาแล้ว) อยู่ด้วย

3. คณา (Verses) นิทานชาดกทุกเรื่องต้องมีคณาซึ่งคณาเนื้อหาจะมีหนึ่งคณาหรือมากกว่านั้นที่พระพุทธเจ้าในน้อจุนัน หรือพระโพธิสัตว์ในเรื่องเป็นผู้ตรัส

¹¹ พัฒน์ เพ็งผล, ประวัติวรรณคดีบาลี (ประจำปี พ.ศ. 2524), หน้า 182-183.

¹² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เร่องเดิม หน้า 9.

4. เวยก์การณ์ (Commentary) คือการอธิบายความในคานานิปातชาดกที่ยกมาแทรกไว้แต่ละตอน คำหรืออักษรใดในคานาที่ยาก ๆ ในการเข้าใจ ผู้แต่งก็นำคำหรือวลีนั้นมาอธิบายให้เข้าใจง่ายขึ้น

5. สโนอันหรือประชุมนากหรือสรุป (Conclusion) หมายถึงสรุปเรื่องราวนุคลหรือสัตว์หรือตัวละครในเรื่องชาดกกลับชาติเกิดมาเป็นไครในสมัยพระพุทธเจ้า รวมทั้งผู้พึงชาดกได้บรรลุมรรคผลอย่างไรด้วย

3. วิธีอ่านออรรถกถาชาดก

วิธีแต่งออรรถกถาชาดกนั้น เริ่มต้นผู้แต่งได้กล่าวคำประนามคานานุชาและสรวเสวัญพระวัตันตรัย และกล่าวถึงการแต่งออรรถกถาชาดโดยกำหนดวิธีแต่งไว้ ดังนี้
ข้อchromอันสูงสุดนั้น

1. ไครเป็นคะกะกล่าว
2. กกล่าวที่ไหน
3. กกล่าวเมื่อใด
4. กกล่าวเพื่อประโยชน์อะไร

หงส์เพื่อความเข้าใจในการศึกษาเล่าเรียน ต่อจากนี้ได้กล่าวอารมณบทอนยาวกล่าวถึงนิทานกถา คือประวัติของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ชื่อ เมธาบสจนถึงเกิดเป็นพระพุทธเจ้าแล้วแสดงจดับขันธ์ปรินิพพาน โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอนดังนี้

1. ทูเรนิทาน (นิทานในที่ไกล) คือกล่าวถึงเรื่องราวของพระโพธิสัตว์แต่บำเพ็ญบารมี ณ บทมูลของพระพุทธเจ้าพระนามว่าที่บึงกร จนถึงจุดจากเป็นพระเวสสันดรแล้วทรงบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

2. อวิทูเรนิทาน (นิทานในที่ไม่ไกล) คือกล่าวถึงเรื่องราวดังต่อไปนี้จากสวรรค์ชั้นดุสิต จนถึงได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

3. สันติเกนิทาน (นิทานในที่ใกล้) คือกล่าวถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วแสดงจดับทัน ณ นิคมชนบทราชธานีนั้น ๆ เพื่อแสดงพระธรรมและบัญญัติพระวินัยแก่ในยสัตว์ตลอด 45 พรรษา จนถึงแสดงจดับขันธ์ปรินิพพาน

4. ความแตกต่างระหว่างชุดกในพระไตรนิภูกับวรรณคดีชาดก

ชาดกในพระไตรนิภูก มีลักษณะการแต่งเป็นคณาจารย์บ้างน้อยบ้าง ตามจำนวนนิบทชาดก ในคณาจารย์ที่เป็นสุภาษิตล้วน ๆ ไม่มีเรื่องราวประกอบและเป็นสุภาษิตมีเรื่องราวด้วย ประกอบ ส่วนวรรณคดีชาดกนั้น มีลักษณะการแต่งเป็นการนำเสนอคณาจารย์บ้างร้อยแก้ว ขยายความให้พิสดารออกไปด้วยการประกอบโครงสร้างเรื่องทั้ง 5 ส่วน มีการปราภรเรื่องในบัญชีบัน เล่าเรื่องในอดีตชาติ แทรกคณาจารย์คำในคณาจารย์ยากให้ง่าย และสรุปตัวละครในอดีตชาติว่าเป็นใครในบัญชีบัน อีกเป็นการกลับชาติ และผลแห่งการพัฒนาด้วยเรื่องว่าได้บรรลุธรรมผล แตกต่างกันอย่างไร

ภีกษาดก

1. ความหมายของภีกษาดก

คำว่า “ภีก” หมายถึงชื่อคัมภีร์หนังสือที่แก้ หรืออธิบายคัมภีร์วรรณคดี¹³ คำว่า “ภีกษาดก” จึงหมายถึงหนังสือที่พระภีกษาเจารย์คือ อาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์ภีกษา แต่งอธิบายความ หรือเรื่องราวในวรรณคดีชาดกให้เข้าใจง่ายขึ้น ที่จริงพระภีกษาเจารย์ผู้แต่งภีกษาดก ไม่ได้แต่งอธิบายความในวรรณคดีชาดกเพียงอย่างเดียว แต่ยังอธิบายความในนิบทชาดกด้วยในกรณีที่คำ หรือความในชาดกพระไตรนิภูกและวรรณคดีชาดก—ขัดแย้งกัน เนื้อเรื่องในคัมภีร์ภีกษาดกไม่มี เพราะมีจุดมุ่งหมายอธิบายคำหรือความเป็นสำคัญ

2. ลักษณะภีกษาดก

คัมภีร์ภีกษาดก มุ่งอธิบายคำ หรือความในชาดกพระไตรนิภูกและวรรณคดีชาดก โดยมีลักษณะอย่างนี้คือ

- คำ ถ้าคำในชาดกพระไตรนิภูกแตกต่างจากวรรณคดีชาดก พระภีกษาเจารย์จะนำหลักไวยากรณ์บาลีมาเป็นหลักอธิบาย พร้อมทั้งยกตัวอย่างและหลักฐานประกอบคำอธิบาย

¹³ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, หน้า 289.

2. ความหมาย สำหรับความหมายในชาดกพระไตรปิฎกและอรรถกถาชาดก
แตกต่างกัน พระภิกขุจารย์จะอธิบายความโดยย่อถือความหมายในชาดกพระไตรปิฎก
เป็นหลักสำคัญแล้วยกหลักฐานในพระไตรปิฎกมาประกอบการอธิบายความหมาย

3. คัมภีร์ภูมิปัญญาชาดก

ตามประวัติธรรมคดีป่าลี คัมภีร์ภูมิปัญญาชาดกที่เป็นภาษาบาลีมีอยู่ 2 เล่มคือ

1. ลินตตอกปากสินี ของ พระธรรมป่าลี พระธรรมป่าลีเป็นชาวอินเดียได้
(ทมพ.) เกิดที่เมืองปกรติตตะ สันนิษฐานว่าท่านธรรมป่าลีอาจเกิดภัยหลังพระพุทธ-
โมศาจารย์แห่งอินเดียเล็กน้อย ท่านเดินทางไปศึกษาที่มหาวิหาร ประเทศลังกา และ
ได้แต่งหนังสือไว้หลายเล่ม เล่มที่สำคัญที่สุดคือคัมภีร์ลินตตอกปากสินี แปลว่าหนังสือไข
ความลึกลับ เป็นหนังสือคัมภีร์ภูมิปัญญาชาดกที่อธิบายคำ หรือ ความในนิบัตชาดกและอรรถ-
กถาชาดก

2. เวสสันตทรทีปนี ของ พระสิริมังคลาจารย์ พระสิริมังคลาจารย์ เป็นพระ-
ภิกษุชาวล้านนาไทย ได้แต่งหนังสือบาลีไว้หลายเล่ม เล่มที่มีชื่อเสียงมากที่สุด คือ คัมภีร์
มังคลตตอกทีปนี เวสสันตทรทีปนี เป็นหนังสืออธิบายคำ ความในเวสสันดรชาดกซึ่งเป็น
ชาดกสุดท้ายและสำคัญสำหรับชาวพุทธไทย ท่านได้แต่งที่เมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2060.

หมายเหตุ อรรถกถาชาดก ก็ติ ภูมิปัญญาชาดก ก็ติ จัดเป็นชาดกในนิบัตซึ่ง
หมายถึงชาดกที่ปรากฏในลำดับคัมภีร์ทางพุทธศาสนา นั่นคือพระไตรปิฎก อรรถกถา
และ ภูมิปัญญา.

2. บัญญาสชาดก

1. ความหมายและความเป็นมาแห่งบัญญาสชาดก

คำว่า “บัญญาสชาดก” หมายถึงชาดก 50 เรื่อง ที่พระภิกษุชาวเชียงใหม่
แต่งระหว่าง พ.ศ. 2000—2200¹⁴ ผู้แต่งบัญญาสชาดกนั้น ยังไม่ทราบว่าชื่ออะไร แต่ที่
ทราบแน่คือเป็นชาวเชียงใหม่ ผู้แต่งได้อาศัยนำอาสนิจานพื้นบ้านไทยต่างๆ มาแต่งโดย
เลียนแบบคัมภีร์อรรถกถาชาดก ลักษณะการแต่งคือแต่งเป็นภาษาบาลีแบบร้อยแก้ว
ประกอบด้วยคณา คานันผู้แต่งเป็นคนแต่งขึ้นเองสำหรับที่เกี่ยวกับเนื้อเรื่องของชาดก
ถ้าเป็นคณาเกี่ยวกับพุทธศาสนาส่วนใหญ่ ผู้แต่งได้นำเอกสารมาจากพระไตรปิฎก เช่น

¹⁴ กรมศิลปากร, บัญญาสชาดก (กรุงเทพ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2499), หน้าคั่นนำ.

อนิจุชา วต สงขารา อุปปทวยธรรมโน¹⁵
อุปปชุชิตุวานิรุชณ์ เตส วุปสนะ สุโน¹⁵

แปลว่า สังฆารหงษ์หลายไม่เที่ยงหนอ มีเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมด้า สังฆารหงษ์หลาย
เกิดขึ้น ย้อมดับไป การดับสนิทแห่งสังฆารหงษ์แล้วนั้น เป็นสุข.

ถึงแม่ผู้แต่งบัญญาสชาดก จะได้เลียนแบบการแต่งจากคัมภีร์อรรถกถา ก็ตาม
แต่คัมภีร์บัญญาสชาดก ก็ยังไม่ได้รับการยกย่องมากนัก เพราะถือว่าผู้แต่งได้นำเอาในท่าน
พื้นบ้านของไทยมาแต่งเป็นภาษาบาลี สร้างความขัดแย้งบ้าง นำความมาจากพระไตรินีภูบั้ง
บางคนถือว่าเป็นการปลอมพุทธจนนะส่งให้ทำลายหรือเเสียดังที่คัมภีร์พม่าได้ทรงกระทำ
มาแล้ว ทางด้านภาษาบาลีนั้นก็ประท้วงบ้างคนให้ทรงคนร่วม ยังมีข้อบกพร่องอยู่มาก
เมื่อเทียบกับภาษาในอรรถกถาชาดก อวย่างไรก็ได้ คัมภีร์บัญญาสชาดกซึ่งได้รับความนิยม
ยกย่องอย่างสูงจากประเทศไทยเพื่อนบ้านไกลักษณ์ เช่น พม่า ลาว และเขมร (ก่อนที่ประเทศไทย
เหล่านี้ยังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองแบบบังคับบังหนัน) แต่ละประเทศก็ได้แปล
บัญญาสชาดกเป็นภาษาของตน และบัญญาสชาดกมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมของชาตินั้น ๆ
ด้วย การที่คัมภีร์บัญญาสชาดกได้รับการยกย่องและมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมของพม่า ลาว
และเขมรนั้นผู้เขียนเห็นว่า อาจจะเป็นเพราะประเทศไทยเพื่อนบ้านเหล่านี้มีความสัมพันธ์
ใกล้ชิดกับไทยในหลาย ๆ ด้าน เช่น ศาสนา วัฒนธรรม และเชื้อชาติ เป็นต้น

2. โครงสร้างของบัญญาสชาดก

คัมภีร์บัญญาสชาดก มีลักษณะและโครงสร้างคล้ายกับคัมภีร์อรรถกถาชาดก
ทุกประการ ยกเว้นเรื่องกรณะ หมายความว่า เวiyagrahanā คือการอธิบายคำในคဏานั้น
ไม่มีปรากฏในคัมภีร์บัญญาสชาดก ที่เหมือนหรือคล้ายกับคัมภีร์อรรถกถาชาดกนั้นคือ มี
เรื่องบังคับบังหนันวัตถุ (เรื่องบังคับบังหนัน) อตีตวัตถุ (เรื่องอดีตชาติ) คາถาและสอนชาน (สรุป)
ทุก ๆ ชาดกมีการสรุปเกี่ยวกับการกลับชาติว่าใครในอดีตชาติเป็นใครในบังคับบังหนันพร้อมทั้ง
บอกว่าผู้ฟังได้บรรลุมรรคผลอะไรบ้าง

3. ความแตกต่างระหว่างคัมภีร์บัญญาสชาดกกับคัมภีร์อรรถกถาป่าอก คัมภีร์อรรถกถาชาดกและคัมภีร์บัญญาสชาดก มีความแตกต่างกันเท่าที่ศึกษา¹⁵ และสังเกตในลักษณะดังต่อไปนี้

¹⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 966.

1. ทางด้านนิทนา คัมภีร์อรรถกถาชาดก ได้นำนิทนานอินเดียเก่า ๆ และนิทนานเก่าของต่างประเทศ เช่น กรีก เบอร์เซีย เป็นต้น มาเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง ส่วนคัมภีร์บัญญाशชาดก ได้นำเอานิทนานเก่า ๆ ของไทยมาดำเนินเรื่องนิทนานในอรรถกถาชาดกมี 547 เรื่อง ส่วนนิทนานในบัญญाशชาดกมี 50 เรื่อง

2. เวลาในการแต่ง ประวัติวรรณคดีบาลีก็ไว้ว่า พระพุทธโมสาจารย์แต่งคัมภีร์อรรถกถาขึ้นในราช พ.ศ. 965 ที่ประเทศไทย ส่วนคัมภีร์บัญญाशชาดก ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง แต่เข้าใจว่าเป็นพระภิกษุชาวเชียงใหม่รูปใดรูปหนึ่งเป็นคนแต่งและแต่งในราช พ.ศ. 2000–2200.

3. ภาษา ภาษาบาลีในอรรถกถาชาดกแต่งได้ดีมากถูกต้องตามหลักภาษาคตากล่าวว่า “ภาษาบาลี” ไม่ใช่ภาษาที่ใช้ล้วนนำมาจากพระไตรนิพัทธ์สัน นักประชัญญาภาษาบาลีต่างยกย่องคัมภีร์อรรถกถาชาดกว่าแต่งได้ดีมาก ส่วนภาษาในคัมภีร์บัญญाशชาดกมีข้อบกพร่องในการใช้ภาษา และคตานิทนานผู้แต่งได้แต่งขึ้นเอง ยกเว้นคตากล่าวว่า “ภาษาบาลี” คือภาษาที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาสุภาษิตผู้แต่งได้อ่านมาจากพระไตรนิพัทธ์

4. ลักษณะการแต่ง คัมภีร์อรรถกถาชาดกแต่งในลักษณะอธิบายความจากชาดกในพระไตรนิพัทธ์แต่งเป็นเพียงคตากาบท่านนี้ คัมภีร์อรรถกถาชาดกน่าอาณาจဏ์มาก ขยายความเป็นร้อยแก้ว ส่วนคัมภีร์บัญญाशชาดกมีลักษณะการแต่งเลียนแบบคัมภีร์อรรถกถาชาดก และไม่ได้แบ่งคตากาตามจำนวนชาดก บางคติกล่าวว่า “คัมภีร์บัญญाशชาดกแต่งปลอมพุทธวจนะ” ไม่น่าเชื่อถือ

5. ความแพร่หลาย เนื่องจากคัมภีร์อรรถกถาชาดกเป็นวรรณคดีชน์เยี่ยมยอดของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ชนชาติที่นับถือพุทธศาสนาในภายนี้ย่อมมีคัมภีร์อรรถกถาชาดกทั้งฉบับภาษาบาลีและฉบับแปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาของชาตินั้น ๆ ส่วนคัมภีร์บัญญाशชาดกนั้น มีแพร่หลายเฉพาะในประเทศไทย พม่า ลาว และ เมียว ท่านนี้ (ปัจจุบัน พม่า ลาว และเมียว มีการเปลี่ยนแปลงทางระบบการเมือง การปกครอง คัมภีร์บัญญाशชาดกอาจจะไม่ได้รับการยกย่อง) เพราะคัมภีร์บัญญाशชาดกเป็นวรรณคดีบาลีที่แต่งในประเทศไทยและแต่งภายหลังมาก จึงไม่ได้แพร่หลายไปในอินเดีย ลังกาและประเทศไทยในยุโรปและอเมริกา

ប័ណ្ណយាត្រកម្ពិទាន 50 គេងគំនី

1. សមុទ្ធមួមជាតក	2. សុខុមាងជាតក
3. សុខុមាងជាតក	4. វត្ថុលិចជាតក
5. សិរិវិបុលិកពិទាតក	6. វិបុលរាជជាតក
7. សិរិទុកាមណិទាតក	a. ជំនួយទាតក
9. សុភាសាទាតក	10. សិរិទាតក
11. ក្បាលកប័ណ្ណពិទាតក	12. អាធិទាតក
13. ក្បាលមានិភាពជាតក	14. មហាស្គរសេនជាតក
15. សុវរណកុមារជាតក	16. កនកវរណរាជជាតក
17. វិរិយប័ណ្ណពិទាតក	18. បរិមិត្រសេនជាតក
19. សុក្រសេនជាតក	20. វិវិញ្ញុតូនរាជជាតក
21. បូរាយកិលរាជជាតក	22. បរិមិត្រសេនជាតក
23. ចាកទានជាតក	24. បរិមារជាតក
25. នរីវិទាតក	26. សុរិប័ណ្ណជាតក
27. មហាបុរិមារជាតក	28. រៀនទារការជាតក
29. ឃេតាការិវិទាតក	30. សេតប័ណ្ណពិទាតក
31. បុរិប័ណ្ណជាតក	32. ធរាយសិរាជជាតក
33. ព្រមិនិស្រាជជាតក	34. ពេទ្យកុមារជាតក
35. សេល្អជាតក	36. សិក្សិសារជាតក
37. នរីវិកិនិទាតក	38. ធចិពេទ្យរាជជាតក
39. បារិតកុមារជាតក	40. សរុបសិទ្ធិទាតក
41. សំខាន់ប័ណ្ណជាតក	42. ជំនួយសេនជាតក
43. សុវរណកំតុលប័ណ្ណជាតក	44. សិស្សជាតក
45. វរោងសេនជាតក	46. អិនុមារជាតក
47. រតនេសាទាតក	48. សុវរណសិរសាទាតក
49. រាយវាទាតក	50. ធម្មុតុជាតក

นอกจากนี้ยังมีนิทาน 11 ชาดกในปัจจิมภาค (ภาคสุดท้าย) ดังนี้

1. โสนันชาดก	2. สีหนาทชาดก
3. สุวรรณสังขชาดก	4. สุรพงชาดก
5. สุวรรณกัลปชาดก	6. เทวันชาดก
7. สุบินชาดก	8. สุวรรณวงศชาดก
9. วนนุชชาดก	10. สิรสาชาดก
11. จันทคารชาดก	

เรื่องที่ไม่ใช่ชาดกมี 3 เรื่องคือ

1. เรื่องบัญญพุทธพยากรณ์ กล่าวถึงพระพุทธเจ้าในอดีต 5 พระองค์ คือ พระกุกสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า พระโคดมพุทธเจ้า และ พระศรีอริยเมตไตรพุทธเจ้า

2. เรื่องบัญญพุทธศักราชวรรณนา กล่าวคือกล่าวถึงบัญชีบันชาติของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์พร้อมกับพระชนมายุและศาสนายุกาลของพระพุทธเจ้าบางพระองค์ เช่น พระโคดมพุทธเจ้า มีพระชนมายุ 80 ปี มีศาสนายุกาล 500 ปี พระศรีอริยเมตไตรมีพระชนมายุแปดหมื่นปี (ไม่นอกศาสนายุกาล)

3. เรื่องอานิสงส์ผ้าบังสุกุล คือกล่าวถึงอานิสงส์ของการใช้และการถวายผ้าบังสุกุล

รายละเอียดของบัญญाशชาดก พึงหาอ่านจากคัมภีร์บัญญाशชาดกฉบับที่เปลี่ยนภาษาไทย 2 เล่มจบ

3. ชาดกมาลา

1. ความหมายและประวัติความเป็นมาของชาดกมาลา

ชาดกมาลา (Garland of Birth—Stories) แปลว่า ดอกไม้แห่งชาดก อาจให้ความหมาย 2 ประการคือ

1. หมายถึงผู้แต่งแต่งเรื่องชาดกนี้เพื่อเป็นเหมือนดอกไม้บูชาพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์

2. หมายถึงวิธีการและลีลาแห่งการประพันธ์ชาดกนี้จะเป็นทางภาษาอันดง งามประณีตปานประหนึ่งพวงดอกไม้ที่เขาร้อยไว้ดีแล้วจะนั่น

ชาดกมala เป็นวรรณคดีพุทธศาสนาในภาษาบาลี หรือ ผู้อุตตันนิกาย แต่เป็นภาษาสันสกฤตอัยกรอง (ภาษา) คำกริขของพุทธศาสนาในภาษาบาลีต้นฉบับ เป็นภาษาสันสกฤตทั้งหมด ชาดกมala แต่งขึ้นเมื่อไรและที่ไหนยังกำหนดแน่นอนไม่ได้

อารยศรุ เป็นผู้ประพันธ์ชาดกมala นี้ เขาเป็นครุ เกิดเมื่อไร ที่ไหน ยังไม่มีหลักฐานแน่ชัด F. Max Muller ได้เขียนไว้ในบทความว่า นักประวัติศาสตร์พุทธศาสนาเชื่อตารนาถ (Taranatha) ได้กล่าวไว้ในหนังสือของเขาว่า หน้า 90 ว่า อารยศรุ มีชื่อหลายชื่อ เช่น อัคโวเมช, มาตริกะ, บีริกะ, ทุรุหุรุกะ, ธรรมิก-สุกุติ, นติกิตรุ, อารศรุ อาจจะมีชีวิตอยู่ในสมัยของพระเจ้ากนิษกะ เมื่อเข้าแต่งชาดกมala ครบ 34 ชาดกเขากลับชีวิต อารยศรุอาจเป็นคนเดียวกับอัคโวเมช ผู้แต่งพุทธจิต อัคโวเมชมีชีวิตอยู่ในราว ๆ คริสต์ศตวรรษที่ 1 (รา พ.ศ. 543—643)¹⁶

J.S. Speyer ผู้แปลชาดกมala จากต้นฉบับภาษาสันสกฤตเป็นภาษาอังกฤษ ได้กล่าวไว้ในคำนำหนังสือของเขาว่า อารยศรุ เป็นชื่อป্রาก郢ในหนังสือต้นฉบับและทางจีนก็ยังเป็นหลักฐานในการแปลชาดกมala เป็นภาษาบาลีในระหว่าง ค.ศ. 960—1127 (พ.ศ. 417—584) ชาวธิเบตระบุว่า อารยศรุเป็นครุที่มีชื่อเสียงมากและเป็นนักประพันธ์โดยได้ประพันธ์หนังสือไว้หลายเล่ม ตารนาถเชื่อว่า อารยศรุเป็นคนเดียวกับอัคโวเมช D' Oldenburg ให้ข้อสังเกตว่า อารยศรุมีชีวิตอยู่ก่อน ค.ศ. 434 Kern ให้ข้อสังเกตว่า อารยศรุอาจอยู่ร่วมสมัยเดียวกับท่านกาลิทาสและ rahminihira¹⁷ หลวงรัช្យการโกศลผู้แปลชาดกมala จากต้นฉบับอังกฤษเป็นภาษาไทย กล่าวไว้ว่า อารยศรุคงมีชีวิตอยู่ก่อน พ.ศ. 977— หนังสือชาดกมala นี้ ได้มีผู้แปลเป็นภาษาจีนระหว่าง พ.ศ. 1503—1670 ฉบับนี้จึงประมาณว่า ชาดกมala คงจะมีอยู่ก่อนเวลานั้น (แปลเป็นภาษาจีน)¹⁸ อายุ่ไวร์กีดี ข้าพเจ้าเชื่อตาม F. Max Muller ที่อ้างถึงคำกล่าวของตารนาถที่ว่า อารยศรุเป็นคนเดียวกับอัคโวเมชซึ่งมีชีวิตอยู่ในสมัยของพระเจ้ากนิษกะ ราว พ.ศ. 543—643.

¹⁶ J.S. Speyer. *The Jātakamāla* (New Delhi : Motilal Banarsi das, 1971), See Editor' preface xvi-xvii.

¹⁷ Ibid, See Editor' preface xxviii.

¹⁸ อาจบสุ, ชาดกมala (ฉบับแปลเป็นไทย ของ หลวงรัช្យการโกศล) (กรุงเทพฯ : มหานคุณราชวิทยาลัย, 2499), หน้า ๑.

2. ລັກຂະແນະໂຄຮງສ່ວັງປາດກມາລາ

ชาດກມາລາມືລັກຂະແນະໂຄຮງສ່ວັງ ຕັ້ງໜີ

1. ໄນເມື່ອບັນຈຸນວັດຖຸ (ເວົ້ອງຮາວບັນຈຸນ) ແລະໄໝໄດ້ຍກຄາດ້ານນາກລ່າວເບີນປະໂຍດແຮກ (ທຳນອງອວັນກົບທ) ແມ່ນອນອຣອດກາຫາດກ ມີເຕັກລ່າວຄື່ງທີ່ຂ້ອງຮ້າມະເວົ້ອໄດ້ເວົ້ອງທີ່ນີ້ທ່ານ໌ນີ້

2. ດັວລະຄຣໃນເວົ້ອງໄໝ່ນາກແລະໄໝ່ພິສດາຮ ນາງເວົ້ອງໄໝ່ກ່າວຄື່ງທີ່ຂ້ອງດັວລະຄຣດ້າຍ

3. ກາງາທີ່ໃຊ້ປະພັນຮ່ ເປັນກາງາສັນສົກຕ ແຕ່ເປັນຮ້ອຍແກ້ວໜິດກາພົມສໍານວນໂວຫາຣ່ໄໝ່ຄ່ອຍດໍທ່າທີ່ຄວາມ

4. ພິເວົ້ອງชาດກທີ່ໜີດ 34 ເວົ້ອງ ເນື່ອນໍາໄປເຫັນກັບชาດກນາລີ (ນິບາຕชาດກ) ປຽກງູ້ວ່າຕຽງກັບชาດກນາລີ 27 ເວົ້ອງ ອີກ 7 ເວົ້ອງໄໝ່ນີ້ໃນชาດກນາລີ

5. ໃນຕອນຈົນເວົ້ອງ ພິກລ່າວສຽງປະຮຽນ ໄໝ່ນິກາຮກລ່າວຄື່ງກາຮລັບໜາດີມາເກີດແລະການບຽບລຸ່ມຮັບຜູ້

ຕ່ອໄປນີ້ຂອນໜ້າชาດກ 34 ເວົ້ອງໃນชาດກມາລາໄປເຫັນກັບชาດກນາລີ (ນິບາຕชาດກ)

ຕັ້ງໜີ

ໜັນວັດໜັນ	ໜັນວັດໜັນ
ເວົ້ອງທີ່ 1 ເສືອແມ່ລູກອ່ອນ	ໄໝ່ນິນິບາຕชาດກ
ເວົ້ອງທີ່ 2 ພຣະຮາຫແໜ່ງສີພີ	ຕຽງກັບສີວິຈາກໃນວິສຕິນິບາຕ
ເວົ້ອງທີ່ 3 ຍາຄຸນອ້ອຍທີ່ນີ້	ຕຽງກັບກົມນາສົບົນທາໃນສັຕກນິບາຕ
ເວົ້ອງທີ່ 4 ເສେଚະງົງໃຈບຸ້ນ	ຕຽງກັບເວົ້ອງທີ່ວິຈາກໃນເອກນິບາຕ
ເວົ້ອງທີ່ 5 ເຄຣະງົງອົວສະຫະ	ຕຽງກັບເວົ້ອງວິສັຍະທະໃນຈຸກກນິບາຕ
ເວົ້ອງທີ່ 6 ກະຕ່າຍ	ຕຽງກັບເວົ້ອງສົນບັດທີ່ໃນຈຸກກນິບາຕ
ເວົ້ອງທີ່ 7 ອົກຕະຍຸກື່	ຕຽງກັບເວົ້ອງອົກຕະຍຸກື່ໃນເຕັກນິບາຕ
ເວົ້ອງທີ່ 8 ພຣະເຈົ້າໄມ່ຕົວພູມ	ໄໝ່ນິນິບາຕชาດກ
ເວົ້ອງທີ່ 9 ພຣະເວສສັນດວ	ຕຽງກັບເວົ້ອງພຣະເວສສັນດວ່າຈາດກ
ເວົ້ອງທີ່ 10 ກາຮນູ້ຫາຍັນ	ໄໝ່ນິຕຽງກັບນິບາຕชาດກ
ເວົ້ອງທີ່ 11 ພຣະອິນທີ່	ຕຽງກັບກຸລາວກໃນເອກນິບາຕ
ເວົ້ອງທີ່ 12 ພຣະໜົມ	ໄໝ່ນິຕຽງກັບນິບາຕชาດກ

เรื่องที่ 13 อุนมาทยันติ	ตรงกับอุมาทันติในจัตตาพีสนินبات
เรื่องที่ 14 สุปารค	ตรงกับเรื่องสุปารกในเอกสารสนินبات
เรื่องที่ 15 ปลา	ตรงกับมัจฉาในเอกสารนิبات
เรื่องที่ 16 ลูกนกคุ่ม	ตรงกับวัวภูในเอกสารนิبات
เรื่องที่ 17 ไห	ตรงกับกุญแจในติ๊ สดินิبات
เรื่องที่ 18 ผู้ไวบุตร	ไม่มีในนิباتชาดก
เรื่องที่ 19 สายบัว	ตรงกับภิ๊ อกในปกิณณกนิبات
เรื่องที่ 20 ขุนคลัง	ตรงกับกัลยาธรรมในทุกนิبات
เรื่องที่ 21 จุฑโพธิ	ตรงกับจุลโพธิในทอกนิبات
เรื่องที่ 22 หงษ์ทรงธรรม	ตรงกับจุลหังสในอสีตินิبات
เรื่องที่ 23 มหาโพธิ	ตรงกับมหาโพธิในบัญญาสนินبات
เรื่องที่ 24 มหากบี	ตรงกับเรื่องมหากบีในติ๊ สดินิبات
เรื่องที่ 25 ละมั้ง	ตรงกับเรื่องสรกในเตรสนินبات
เรื่องที่ 26 รุ่มฤค	ตรงกับเรื่องรุ่นในเตรสนินبات
เรื่องที่ 27 พรายาวานร	ตรงกับเรื่องมหากบี ในสัตตกนิبات
เรื่องที่ 28 กศานติวากิน	ตรงกับเรื่องขนติวากินในจตุกgnนิبات
เรื่องที่ 29 ชาวพรหมโลก	ไม่มีตรงกับนิباتชาดก
เรื่องที่ 30 เรื่องช้าง	ไม่มีตรงกับนิباتชาดก
เรื่องที่ 31 สุตโสม	ตรงกับเรื่องมหาสุตโสมในอสีตินิبات
เรื่องที่ 32 อโยคฤท	ตรงกับเรื่องอโยมรในวีสตินิبات
เรื่องที่ 33 กระปือ	ตรงกับเรื่องมหิศในติกนิبات
เรื่องที่ 34 นกหัวหวาน	ตรงกับเรื่องชวสกุณในจตุกgnนิبات ¹⁹

จะเห็นว่าเรื่องที่ไม่ตรงกับนิباتชาดกมีอยู่ 7 เรื่อง คือ เสือแม่ลูกอ่อน พระเจ้าไม่ตรีพล การบูชาัยัญ พระมหาล ผู้ไวบุตร ชาวพรหมโลกและเรื่องช้าง นอกจากนี้ ตรงกับเรื่องในนิباتชาดก

สรุปประจำบทที่ 2

1. ชาดกแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ชาดกในนิบัต เรียกว่า “นิباتชาดก” ประกอบด้วยชาดกในพระสูตรตันตบีญก ชุทธกนิ迦ย อรหणกถาชาดก และภีกชาดก

2. ชาดกนอกนิบัต เรียกว่า นัญญาชาดก

3. ชาดกมาลา ของ มหาyan

2. นิباتชาดก หมายถึงชาดก ๕๔๗ เรื่อง ที่ปรากฏอยู่ในพระสูตรตันตบีญก ชุทธกนิ迦ย อรหणกถาชาดก และภีกชาดก ที่เรียกว่านิบัต เพราะจัดเป็นหมวดหมู่ ตามคากา เช่น ชาดกมี ๑ คากา เรียกว่า เอกนิบัต ชาดกมี ๒ คากาเรียกว่า ทุกนิบัต เป็นต้น

3. ลักษณะชาดก ชาดกในพระสูตรตันตบีญก แต่เป็นร้อยกรองคือคากา เข้าใจว่าเป็นคำพูดของพระพุทธเจ้า (พุทธจน) และมีร้อยแก้วบ้าง ซึ่งพระธรรมสังคಹ- กอาจารย์ (อาจารย์ผู้ทำสังคายนา) เพิ่มเข้าไปเมื่อคราวทำสังคายนา

4. อรหणกถาชาดก หมายถึงชาดก ๕๔๗ เรื่องที่พระพุทธโณศาจารย์แต่ง อธินาย ขยายความจากพระสูตรตันตบีญก ชุทธกนิ迦ย เพื่อให้ความพิสดารและเข้าใจ ง่ายขึ้น แต่เป็นร้อยแก้ว ห่อหุ้มด้วยคากามีนิทานประกอบในเรื่องนั้น ๆ

5. โครงสร้างอรหणกถาชาดก มีดังนี้

1. บัจจุบันนวัตถุ (เรื่องราวบัจจุบัน) เริ่มต้นด้วยการอธิบายการอธิบายก่อน

2. อติตัวตถุ (เรื่องราวดีต) ยกเรื่องราวอติตนิทานมาเล่า

3. คากา มีทั้งในเรื่องบัจจุบันและอติ คากาที่สำคัญซึ่งกล่าวไว้โดยย่อ ในตอนอธิบายก่อน มีกล่าวไว้ในอติตนิทาน

4. เวทยกรรมะ คืออธิบายคำศัพท์ในคากานั้น ๆ

5. สโนราณ หรือ การประชุมชาดก

6. ความแตกต่างระหว่างชาดกในพระสูตรตันตบีญก กับ อรหणกถาชาดก ชาดก ในพระสูตรตันตบีญก มีลักษณะแต่เป็นคากามากบ้าง น้อยบ้าง ตามจำนวนนิบัตชาดก ในคากานั้นมีเรื่องราวที่เป็นสุภาษิตล้วน ๆ ไม่มีเรื่องราวประกอบ และเป็นสุภาษิตมีเรื่องราวประกอบ

ส่วนอรอรรถกถาชาดกนั้น มีลักษณะการแต่งเป็นร้อยแก้วห่อห้มค่าาเรื่องไว้อธิบาย ขยายออกไปให้พิสดาร โดยมีโครงสร้างประกอบ 5 ส่วนดังกล่าวมาแล้ว

7. วิภาคชาดก หมายถึงคัมภีร์ที่แก้ หรือ อธิบายศัพท์ในอรอรรถกถาชาดก ลักษณะการแต่งแต่งเป็นร้อยแก้ว อธิบายคำ หรือความหมายให้เข้าใจง่าย

8. คัมภีร์วิภาคชาดก มีอยู่ 2 เล่มคือ

1. ลินตับภาคสินี ของ พระธรรมป่าลະ ชาวอินเดีย

2. เวสสันต์ที่ปันนี ของ พระสิริมังคลาจาร్ย์ ชาวเชียงใหม่

9. บัญญาสชาดก หมายถึงชาดก 50 เรื่อง จัดเป็นชาดกนอกนิبات ที่เรียกว่า ชาดกนอกนิباتนั้น เพราะผู้แต่งได้นำเอาเรื่องท่านพื้นบ้านของไทย โดยเฉพาะของชาว จ้านนาแต่งเป็นภาษาบาลี และคณาจารย์แต่งแต่งขึ้นเอง ยกเว้นคานาที่เป็นพุทธภาษิต ผู้แต่ง นำมาจากพระไตรปิฎก

10. โครงสร้างของบัญญาสชาดก เหมือนอรอรรถกถา คือตอนแรกมีการกล่าว ประภาเรื่องรวมทั้งการกล่าวถึงเรื่องราวในบัญชีบัน เรื่องราวในอดีต คานา และสรุปเรื่อง ไม่มีรายยการและเหมือนอย่างอรอรรถกถาชาดก

11. ความแตกต่างกันระหว่างบัญญาสชาดก กับอรอรรถกถาชาดก มีดังนี้

1. นิทาน อรอรรถกถาชาดก ได้นำเอาเรื่องท่านเก่าแก่ของอินเดีย กรีก และ เปอร์เซีย มาเป็นหลักในการแต่ง ส่วนบัญญาสชาดกนั้น ผู้แต่งได้นำเอาเรื่องท่านพื้นบ้าน ของไทยมาแต่ง มี 50 เรื่อง ส่วนอรอรรถกถาชาดกมี 547 เรื่อง

2. เวลาแต่ง พระพุทธโโนสารย์แต่งอรอรรถกถาชาดกขึ้นเมื่อราوا พ.ศ. 965 ส่วนคัมภีร์บัญญาสชาดก ผู้แต่งไม่ปรากฏนามแต่งขึ้นเมื่อราوا พ.ศ. 2000—2200

3. ภาษา ภาษาบาลีในอรอรรถกถาชาดกคือว่าบัญญาสชาดก

4. ลักษณะการแต่ง อรอรรถกถาชาดกแต่งเป็นร้อยแก้วห่อห้มค่าาเรื่องไว้อธิบาย ความในชาดกในพระสูตรตนบีญูก ขุมทกนิกาย ส่วนบัญญาสชาดกแต่งเป็นร้อยแก้ว เลียนแบบอรอรรถกถาชาดก ผู้แต่งแต่งคานาเองและไม่ได้จดเป็นนิบทาเดเหมือนอรอรรถกถาชาดก

5. ความแพร่หลาย อรอรรถกถาชาดก แพร่หลายเข้าไปในประเทศที่ นับถือพุทธศาสนา ส่วนบัญญาสชาดก มีแพร่หลายในประเทศไทย พม่า เขมร และลาว

12. ชาดกมาตรา แปลว่าดอกไม้แห่งชาดก มีความหมาย 2 ประการคือ

1. หมายถึงผู้แต่งแต่งชาดกนี้เป็นเหมือนดอกไม้บุพาระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์

2. หมายถึงวิธีและคุณแห่งการประพันธ์ชาดกนี้ มีระเบียบทางภาษาทางด้าน
และประณีตประหนึ่งดอกไม้ที่เข้าร้อยไว้ดีแล้ว ฉะนั้น

13. ชาดกมาลา เป็นชาดกมหายาน แต่งด้วยภาษาสันสกฤต อารยคุรเมิน
คนแต่ง แต่งขึ้นในรัช พ.ศ. 543—643.

14. ลักษณะโครงสร้างชาดกมาลา มีดังนี้

1. ไม่มีปรารภเรื่อง ไม่มีปัจจุบันวัตถุ มีอธิบายวัตถุ แต่หากกล่าวถึงธรรมะ^๔
หัวข้อใดหัวข้อหนึ่งแทนการกล่าวค่าภายในตอนอารัมบทของเรื่อง

2. ตัวละครมีน้อย บางเรื่องไม่มีเลย
3. ในตอนจบไม่มีการประชุมชาดก กล่าวเพียงธรรมะเท่านั้น
4. ชาดกมาلامีเพียง 34 เรื่อง ตรงกับชาดกบาลี 27 เรื่อง ไม่ตรง 7 เรื่อง

ค้ำถามทดสอบความเข้าใจประจำที่ 2

1. ชาดกแบ่งเป็นกี่ประเภทอะไรบ้าง
2. นิบทชาดก คืออะไร จงกล่าวถึงลักษณะการแต่งนิบทชาดกมาพอเข้าใจ
3. อรรถกถาชาดก หมายความว่าอย่างไร ใครเป็นคนแต่ง แต่งเมื่อไร มีโครงสร้างในการแต่งอย่างไร ให้กล่าวตามหลักฐาน
4. ภีกษาดก หมายความว่าอย่างไร ลักษณะภีกษาดกเป็นอย่างไร และหนังสือภีกษาดกมีกี่เล่ม อะไรบ้าง
5. บัญญาสชาดก หมายความว่าอย่างไร ใครเป็นแต่ง แต่งเมื่อไร มีลักษณะการแต่งเป็นอย่างไร ให้กล่าวตามที่เรียนมา
6. อรรถกถาชาดก กับ บัญญาสชาดก เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไรให้อธิบายตามหลักวิชาที่เรียนมา
7. ชาดกมาลา หมายความว่าอย่างไร ใครเป็นคนแต่ง แต่งเมื่อไร มีลักษณะการแต่งเป็นอย่างไร เมื่อไอนกันหรือแตกต่างจากอรรถกถาชาดกอย่างไร บ้าง ให้กล่าวตามหลักวิชาที่เรียนมา